

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

# UZBEKISTAN

## LANGUAGE & CULTURE

# O'ZBEKISTON

2022 Vol. 1

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)

ISSN 2181-922X

# O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

# UZBEKISTAN

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 1

[www.navoiy-uni.uz](http://www.navoiy-uni.uz)  
[www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti

**Bosh muharrir:** Shuhrat Sirojiddinov

**Bosh muharrir o‘rinbosarlari:** Zaynobiddin Abdirashidov

**Mas‘ul kotib:** Ozoda Tojiboyeva

### **Tahrir kengashi**

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo‘raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G‘aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jo‘raqo‘ziyev.

### **Tahrir hay‘ati**

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O‘zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O‘zbekiston)	Dilorom Ashurova (O‘zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O‘zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san‘at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o‘rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to‘rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko‘rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g‘oyalarga boy, o‘z konsepsiyasiga ega bo‘lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e‘lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e‘lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti.

O‘zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko‘chasi, 103.

**Email:** uzlangcult@gmail.com  
**Website:** www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

**Editor-in-Chief:** Shuhrat Sirojiddinov

**Deputy Editors in Chief:** Zaynabiddin Abdirashidov

**Executive secretary:** Ozoda Tajibaeva

### **Editorial board**

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jurakuziev.

### **Editorial Committee**

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

**Email:** uzlangcult@gmail.com

**Website:** www.uzlc.navoiy-uni.uz

## MUNDARIJA

### Lingvistika

#### **Samixon Ashirboyev**

Alisher Navoiy nasriy asarlari matnida gaplarni chegaralashga doir.....6

#### **Baxtiyor Abdushukurov**

Alisher Navoiy asarlaridagi etnonimlar.....19

#### **Zulxumor Xolmanova**

Omonimlar – tafakkur omili.....30

#### **Sanjar Mavlyanov**

O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar.....45

#### **Elyor Xonnazarov**

O'zbek tilshunosligida zamoni ifodalovchi grammatik shakllar tasnifi...55

### Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

#### **Tanju Seyhan**

Ali Şir Nevâyî ve Kalem.....66

#### **Muhittin Gümüş**

Bâbürnâme'nin edebî tür açisindan özellikleri.....78

### Fan. Ta'lim. Metodika

#### **Dilnavoz Yusupova**

"Xamsa" dostonlarini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar va metodlardan foydalanish ("Farhod va Shirin" misolida).....89

### San'at

#### **Oqilxon Ibrohimov**

Nazm va navo xususida.....104

# CONTENT

## Linguistics

### **Samikhan Ashirboev**

Alisher Navoi's prose text is about limiting sentences.....6

### **Bakhtiyar Abdushukurov**

Ethnonyms in the works of Alisher Navoi.....19

### **Zulhumor Kholmanova**

Homonyms – a factor of wisdom.....30

### **Sanjar Mavlyanov**

Semantic relations in the system of diplomatic terms of the  
Uzbek language.....45

### **Elyor Khonnazarov**

Classification of Grammatical Tense in Uzbek Linguistics.....55

## Literature. Translation studies

### **Tanju Seyhan**

Ali Şir Nevâyî and Pen .....66

### **Muhittin Kumush**

Features of Baburname as a literature genre.....78

## Science. Education. Methodology

### **Dilnavoz Yusupova**

Modern technologies and use of methods (in the example  
of "Farhod and Shirin").....89

## Art

### **Oqilkhon Ibrohimov**

About poetry and melody.....104

**ADABIYOTSHUNOSLIK. TARJIMASHUNOSLIK  
LITERATURE. TRANSLATION STUDIES****Ali Şir Nevâyî ve Kalem**Prof. Dr. Tanju Seyhan<sup>1</sup>**Özet**

Ali Şir Nevâyî Timürlüler devletinin gerileme ve çöküş süreci olarak ifade edilebilecek, siyasî, sosyal ve ekonomik, alanlardaki karmaşanın artmış olduğu bir dönemde yaşamıştır; ancak yine bu dönem kültür merkezi olarak bu asrı dünyada Türk asrı yapacak çeşitli sahalarda felsefe, astronomi, matematik v.b. ilimlerde, müzik, minyatür, hat, edebiyat gibi çok çeşitli sanat dallarında bir yükseliş devridir ve değerli şahsiyetler yetişmiştir. Köktürkler döneminden itibaren yazılı metinlerle de teyit ettiğimiz şekilde adalet başta olmak üzere akıl, bilgi/bilgelik ve bunlarla hareket etmek üstün tutulan değerlerdir. Semerkant'ta Emir Timür'ün torunu Uluğ Bey döneminde bilim ekolu oluşmuş, bilime önem verilmiş; bilimle, sanatla uğraşanlar itibarlı kişiler Dünya tarihine çeşitli alanlarda katkılarda bulunmuşlar, yol gösterici olmuşlardır. Nevâyî'de de bu değerler son derece önemlidir.

Devlet adamlığında olduğu gibi yazı faaliyetlerinde bu düsturlarla hareket etmiş, kendi kimliğinin zirveye taşıyıcısı olmuş, geniş kitlelere seslenmeyi, çeşitli ülkelerde gönüller fethetmeyi hedeflemiştir. Bu yolda araçları başta dil ve kimliğine has üslup ve kalemidir. Nevâyî'yerine göre kendiyse sohbet edercesine sade bir dil ve rahat bir üslupla, belagat yapmak istediğinde hoş, latif bir üslupla yazar. Bir yazar olarak gönül deryasındaki söz incileri yanı sıra onları dizen, hayalleri, bilgileri, kişileri zaman sayfasına yazmakla tarihe karışıp unutulmaktan kurtaran kalem önemlidir. Nevâyî eline mızrak değil kalem alır ve onunla ülkeler fethereder. Zaten her şeyden önce "levh ü kalem" vardır ve her şey kaydedilir. Sebeb-i teliflerde kaleme dair uzun bölümler bulunur, kalemle ilgili zengin benzetme unsurları kullanır.

Nevâyî kalem için onlarca beyit yazmıştır. Bu çalışmamızda Nevâyî'nin *Muhâkemetü'l-Lugateyn*, *Ferhâd ü Şîrîn*, *Garâ'ibü's-Sıgar*, *Hay-*

<sup>1</sup>Tanju Oral Seyhan – filoloji bilimleri doktoru, profesör, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Turkey.

**E-pochta:** seyhantanju@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0002-1283-0920

**Alıntı için:** Tanju Oral Seyhan. 2022. "Ali Şir Nevâyî ve Kalem". *Özbekistan: Dil ve Kültür* 1: 66–77.

*retü'l-Ebrar, Sedd-i İskenderî, Seb'a-yi Seyyârgibi* eserleri vasıtasıyla üslup, Türk üslubu ve özellikle kalem ile ilgili düşünceleri üzerinde durduk.

**Anahtar kelimeler:** *Ali Şir Nevâyî, kalem, yazı, bilgi, bilgelik.*

## **Giriş**

Ali Şir Nevâyî, hayatını insanlığın saadeti ve asayişine adanmış, devri için çağdaş medeniyet belirleyicisi olmuş ve bu hususta kendi terimiyle bir “akıl mühendisi” olarak Türkçülük şuuru ve Türk diliyle zengin konulu bir yelpazede eserler yazarak kılavuzluk etmiş; imar faaliyetlerinde bulunmuş; ilim, fen ve edebiyatta ilerlenmesi için çalışmış, bu alanlarda çalışanlara, talebelere hamilik etmiş, öğrenciler yetiştirmiş bir isim... Bugün, kalemiyle Türk devlet geleneğine uygun olarak cihana nizam verme anlayışıyla kurduğu imparatorluğun elçileri olan eserleri Dünyanın pek çok kütüphanesinde bulunmakta, bu alanda çalışanların dikkatlerini üzerinde tutmaktadır.

1405'te vefat eden Emir Timür/Timür Han/Hazret-i Sâhip-kırân geride Timürlüler olarak kendi ismiyle anılan bir hanedan ve başkenti Semerkant olan Kaşgar'dan Anadolu'ya, Azerbaycan'dan Irak'a uzanan, Horasan ve Mâverâünnehr'i de içine alan büyük bir devlet bırakır. Nevâyî, Hazret-i Sâhip-kırân'ın ölümünden sonra yaşanan taç taht mücadelesi sıkıntılı bir dönemin ardından tahta çıkan babası gibi askerî dehaya sahip, kuvvetli bir hükümdar olmasa da halim-selim, dindâr, merhametli ama devleti toparlamayı başarmış Şahrüh'un saltanatında doğar. Bu huzurlu ortam kısa sürer. Şahrüh 12 Mart 1447'de, Nevâyî 6 yaşındayken ölür. Timürlüler döneminde yeni bir fetret dönemi başlar. Ali Şir sırasıyla Mirza Sultan Ebu Said'in saltanat mücadelesini ve onu ele geçirmesini, Ebu'l-Kasım Babur ile anlaşmasını, Ebu Said'in Herat'a yönelişini, Karakoyunlu Cihanşah'ın Herat'ı almasını, isyan eden mirza ve emirlerle mücadeleyi, Ebu Said'in Azerbaycan'a olan hareketi sonucu Timürlülerin ülkelerinin büyük kısmını kaybedip mahallî bir hanedan durumuna düşmelerini, Ebu Said'i yenen Uzun Hasan'ın büyük prestij kazandığı son seferi ve ölümünü; Hüseyin-i Baykara'nın saltanat mücadeleleri ve saltanatını, 1500 yazında Özbekleri lideri Şibani Han'ın Semerkant'ı son Timürlü Zahirüddin Muhammed Babur'dan almasını, Timürlülerin yıkılışını görür. Ali Şir Nevâyî'nin yaşadığı dönem her ne kadar Timürlüler devletinin gerileme ve çöküş süreci olarak ifade edilebilecek, siyasî, sosyal ve ekonomik, alanlardaki karmaşanın artmış olduğu bir dönem olsa da kültür merkezi olarak bu asrı dünyada Türk asrı yapacak çeşitli sahalarda felsefe, astronomi, matematik v.b. ilimlerde, müzik, minyatür, hat, edebiyat gibi çok çeşitli



sanat dallarında bir yükseliş devridir ve değerli şahsiyetler yetişmiştir. Semerkant'da Emir Timür'ün torunu Uluğ Bey döneminde bilim ekolüoluşmuş, bilime önem verilmiş; bilimle, sanatla uğraşanlar itibarlı kişiler olmuşlardır. Çok yönlü meziyetleriyle Uluğ Bey'in önderliğinde Gıyâseddin Cemşîd Kâşî, Kadızâde-i Rûmî, Ali Kuşçu; tarihçi Şerefüddîn Ali Yezdî, Hafız-ı Ebrû, hekim Mevlânâ Nefis, şairler Sirâcettin Semerkandî, Sekkakî, Lutfî, Cemâlüddîn Muhammed Abdurrezak Isfahanî, Hâce Ubeydullah Ahrar, Ali Şir Nevâyî, Ali Meşhedî, Behzad ve niceleri... Semerkant o dönemde Orta Asya'nın son derece medenî merkezlerinden biridir. Âlimler, sanatkârlar vardır ve buraya tahsil görmeye Fergana, Buhara, Taşkent, Herat ve başka yerlerden talebeler gelir.

Ali Şir Nevâyî, kısaca özetlediğimiz bir ortamda, bundan 580 yıl önce Maverâünnehir, Horasan'da yoğun bir nüfus, siyasi güç ve bunu perçinleyen edebî ve mimarî eserlerle, matematik, astronomi ve diğer pozitif bilim çalışmalarıyla Türkün hayat alanı, bilim ve kültür merkezi olan Timürlüler döneminde dünyaya gelmiş, güçlü ve çok yönlü bir eğitim almıştır. Hüseyin-i Baykara tahta geçinceye kadar burada kalır. İlim, fen, sanat ve edebiyat ehline yanaşır. Hâce Celâleddîn Fazlullah Ebu'l-Leys medresesine devam eder. Kemal Türbetî, Emîr Dervîş Muhammed Tarhan ve Emir Ahmed Hacı sohbetlerine katılır. Aruz ilmini Dervîş Mansûr-ı Sebzbârî, kıraat ilmini Mevlânâ Ali-yi Câmî 'den öğrenir. Hâce Fazlullah-ı Ebu'l-Leysî'nin talebesi olur. Attar, Hüsrev-i Dihlevî, Sa'dî, Mevlânâ Muhammed el-Nizâmî'den müstefid olur. Abdurrahman Câmî ile hem dost hem de hoca talebe ilişkisi içindedir. Nakşibendî şeyhlerinin büyüklerinden Sadeddîn Kaşgarî'nin daha sonra bu silsilenin büyüklerinden Hâce Ubeydullah Ahrar'ın irşadına tabi Câmî vesilesiyle Nevâyî de bu yola girer, Ahrar'ın sohbetlerine katılır ve nihayetinde

*Eger bir kavm ger yüz yoksa miñdür  
Muayyen Türk ulusu hod meniñdür  
Alıp mên taht-ı fermânımğa âsân  
Çerig çekmey Hıta'dın tâ Horâsân  
Horâsân dème kim Şirâz ile Tebrîz  
Ki kılmışdur ney-i kilkim şeker-rîz  
Köñül bérmiş sözümge Türk cân hem  
Né yalguz Türk belkim Türkmen hem  
Né mülk içre ki bir fermân yeberdim  
Anıñ zabtığa bir dîvân yeberdim  
Bu dîvân tuttı ol kişverni andağ*

*Ki dîvân tüzmegey defterni andağ [FŞ: LIV/92-97].*

beytinde ifadesini bulduğu gibi Türk dünyasının takip ettiği feyz aldığı biri olur. Türklerde özellikle yöneticilerin sahip olmaları gereken değerlerin başında Köktürkler döneminden itibaren yazılı metinlerle de teyit ettiğimiz şekilde kut, adalet, akıl, bilgi/bilgelik gelir. Nevâî’de de bu değerler son derece önemlidir. Bunlara sahip olmanın yanı sıra ikinci önemli husus bey olduktan sonra bunların uygulanıp yayılmasıdır. Kutadgu Bilig’de yöneticilerin vasıflarından bahsedilirken buna dikkat çekilir. Bilginin yayılması fiiliyat dışın-da söz ve yazıyla gerçekleştirilebilir. Orhun Abidelerinden itibaren yöneticilerin bilgilerini aktaracakları dil kullanımı ve dillerinin tüm inceliklerini ve üslup özelliklerini öğrenme noktasında hassasiyet gösterdiklerinin bir gelenek olarak takip edebiliyoruz. Nevâî de bu bakımdan Türk dili tarihinde ayrı bir yere sahiptir.

Bir konu hakkında yazmaya heveslendiğinde bilgi birikimi- ni sağlar, araştırır, okur. Girişeceği işi küçümsemez, zorluğunu bilir. Zorluğunu bilip başaracağını söylerken onun kendisiyle övündüğü düşünülebilir; ama daha ziyade yazacağı eser için tam bir bilgi toplama faaliyetinde bulunur:

*Çü allımğa kélgen béyik tağ édi  
Taşı itik ü yolu bortağ édi [Sİ V/349].*

Elbette yazdıklarıyla, zengin üslubuyla haklı bir gurur duyup onları yüceltir ben değil okuyanlar da fazlası var eksiği yok der, diyor. Üsluptan kasdı daha ziyade yazı türüdür, ancak kimlik ve o kimliğe has üslup,yazı türü (başta nazım, nesir v.b.) seçimi önemlidir:

(Nazım) *Beyle söz fennide çıkarğan ism  
Kıldı üslûbını anıñ éki kısım  
Her kişi kıлмақ istese ma'lûm  
Biri menşür érür biri manzûm  
Neşr ü nazmı aña ki müdrikdür  
Nazmınıñ pāyesi béyikrekdür  
Hod cevāhir néçe ki dil-keşraq  
Nazm silkige çékseler hoşraq [SS: VI/3-5,7-8].  
Ékki sarı dürr-i şemîn yahşı  
Arada la'l-i āteşin yahşı*

(Nesir) *Pes munuñ ança zīneti yoqtur  
Birbirisige nisbeti yoqtur  
Nazm u neşr içre hem bu nisbet bil  
Ékkisin bu ékige nisbet kııl  
Neşr ara élge hod maqālet bar*

*Lik nazm içre özge hâlet bar  
Likin ol barçadın dağı hûbî  
Bar durur **mesnevîniñ üslûbı**  
Özgelerni ger étmedim mezkûr  
Bâk émes çün érür barı meşhûr [SS: VI/-20].*

*Mîzânü'l-evzân*'da Türke mahsus diyerek koşuk, ö leng, tuyug gibi türlerden bahseder; ama diğ er yandan GS'in başındaki Diba-ce'de Divanlarını Türkî üslupla yazdığını belirtmektedir ki bu terimi çok anlamlı kullandığını gösterir:

*Déme cām ile mey ki **nazm-ı revān**  
Yér ü kök élin eyledi nā-tüvān  
Çayu **nazm** bel kim cihān āfeti  
Cihān āfeti yoğ ki cān āfeti  
Éşitmekliki zevğ-nāk eyleben  
Velī derk-i ma'nī helāk eyleben  
Ġazel derd ü sūzını veh veh né dèy  
Dése meşnevī Allah Allah né dèy  
Eger nazmdın barça **üslûb** añā  
Barı bir biridin érür hûb añā  
Velī **meşnevî** özge 'ālem durur  
Ki tab'ığa hālā müselleme durur  
Bolup cilve-ger tab'ı közgüside  
Ki sebt eyledi hamse utrusıda  
Érür andın artuğ ki öksük émes  
Él andın dèr artuğ ki öksük démes [Sİ VII/18-25].*

Ferhad ü Şirin'de tarih okumaları yapar:

*Bu ikbāl varaklarınıñ muğābelesi ve bu sa'ādet tarhlarınıñ müţārahası ve hayāl bahırıda ma'nī tuğafı sevdāsı üçün misāhat kılamak ve her fesāne sefīnesin varak varak belki **her tārīh cöngin şafha şafha ahtarıp** deryā-zede ecnāska red élgın urmak... [FŞ IX].*

*Bu gevher-feşānlığdın çün uluğ mağşūd tārīh 'ilmi mağzenığa vukūf tapmağlıq ve bu cevāhir-nişānlığdın küllī murād selātīn-i mazīye hālāt-ı meğşūf bolmağ érdi... (Sİ XI).*

Nevâyî bahşı bir babanın çocuğı olarak atadan oğula almış olduğı bu dikkati edebî, ilmî eserlerinde "Türk dili"nin tüm incelik ve zenginliklerini, nazik yollarını, sözcük hazinesini hem gelenekçi hem dekendine özgü bir üslupla sergilemiştir. "Türk üslubu" ile kaleme aldığı eserleri gerek Çağatay lafzından da belagatte yararlandığı nazımda gerekse nesirde çeşitli türlerde kalemini oynatmıştır. Kendisi Hamse'de her mesnevini başlarında yazdığı söz ve kalem

başlıklı bölümlerde bunlara dair düşündüklerini yazarken kendisini daha çok söz söyleme imkânı olması sebebiyle nazmı tercih ettiğini söyler; hatta bu bölümlerde yine kendini kaptırıp sözü uzattığını söyler; ama havaî değildir, hayalleriyle akılcılığı daima yan yana olup hayallerini tabiatten örneklemelerle teyit eder, canlandırır. Nesirde ise bu imkânın bulunmadığını açıklar. Bu anlayışla kaleme aldığı nesir türündeki eserlerinde veya mesnevilerinde bölüm özeti mahiyeti niteliğindeki nesir başlıklarında cümle ya da kelime gruplarında fazla hiçbir unsur bulunmaz, bir kelime çıkarılsa eksikliği hissedilir. Nesrinde Türkçenin cümle yapısında görülen hemen bütün türleri akıcı, canlı, yazdığı eserin türüne göre değişiklik arz eden zengin bir üslupla kullanır. Câmî için yazdığı *Hamsetü'l-Mütehayyirîn*'in bazı bölümleri anılarından anekdotlarla senaryo metni gibidir. *Muhakemetü'l-Lugateyn*'de gelenek gereği başta bulunan Tevhid, Naat bölümlerinde bile ana konuya giriş yapar. Türkçe gramer yapısı bakımından kurgusu son derece sağlam cümleleri bir o kadar da açık ibare iledir; elbette kullanmakta hiçbir beis görmediği alıntı kelimeleri vardır; ama bunlar anlamca ve cümle ögesi olarak yerli yerinde kullanılmaktadır. Aynı bir çalışma konusu olacak bu karşılaştırma için aynı konulu manzum ve mensur eserlerini incelemek de bize bir fikir verir. Söyleyecek çok sözü olan Nevâyî'nin, Hamse'sinde FŞ'de(VII), Sİ'de(VII) bölüm açtığı Câmî için yazdığı manzumeleri ile *Hamsetü'l-Mütehayyirîn*'in cümlelerini üslup olarak karşılaştırmak nazım, nesir tercihinde nazım tercihi için yazdıklarının ispatlayıcı sonuçlara bizi götürmektedir. Kendiyle son derece barışık ve öz güvenle kalemini kullanıyor; nesirde atını daha çok dizginlerken, nazımda serbest bırakıyor.

*Bilig tahtı üzre çıkıp olturay*

*Hayâl elçisin her taraf çapturay [Sİ: V/399].*

Nevâyî belagat yapmak istediğinde hoş, latif bir üslupla yazar; ancak eserlerinin sebab-i telif bölümlerinde kendiyle sohbet edeceğine sade bir dil ve rahat bir üslupla yazdığını görürüz. Nizâmî vb değer verdiği kadim şairlerin önceden göçüp gittiğini kendisinin mecliste yalnız kaldığı, kiminle sohbet edeceğini, keyifsizliğini dile getirir:

*Yokêdi êrkin mü burun hem kişi  
Kim bu mey içmek êdi êrkin işi  
Yâ boluban barçası 'azm êttiler  
Bezmğa mên yétmes êkeç kêttiler  
Maña bu bî-keslik êmes êrdi bes  
Kim çıkıban her sarı bir hiç kes*

ʤab'-ı kec ü barça tekellüm-nemāy  
 Nağme çep ü barça terennüm-serāy  
 Añlamayın sözde tuyuğ bağrını  
 ʤaysı tuyuğ belki ʤuşuğ bağrını  
 Lafzları bī-meze terkīb-i süst  
 Nāsere ma'nī vü edā nā-dürüst  
 Barçasığa da'vī-yi ma'nī-yi hāş  
 Hāşlarım tapmay alardın hālāş [HE: 15/24-30].

Yeni ve çağdaşı şairlerden önce şikâyet eder ama hemen toparlanır; muhtemelen O da öğretme ve ilham verme sırasının kendine geldiğini fark eder:

Allah Allah bu né efsānedür  
 Kim bu fesāne dēse dīvānedür  
 'Arbede köp boldı meger mest mēn  
 Yā ki cünün ʤaydığa pā-best mēn  
 Êrmes eşem mest nēdür munça lāf  
 Mağz-ı cünün bolmasa munça güzāf  
 Bu néçe tendin ki şikāyet dēdim  
 Añlamayın herze hikāyet dēdim  
 Barçasınıñ nüktesi rengin erür  
 Nazmları dil-keş ü şirīn erür  
 Özde yokērdim bu söz aytur zemān  
 Barça alar yaħşı erür mēn yaman  
 Tēpre Nevāyī vü nevā dēmegil  
 Her néemes bolsa revā dēmegil  
 Şavtuñ erür baştın ayağ herze ʤop  
 Başlarığa evrül ayağların öp [HE: 15/ 54-62].

### Nevâyî ve Kalem/kilk/ hāme

Bir yazar olarak gönül deryasındaki söz incileri yanı sıra onları dizen, hayalleri, bilgileri, kişileri zaman sayfasına yazmakla tarihe karışıp unutulmaktan kurtarankalem önemlidir. **Nevâyî** eline mızrak değil kalem alır ve onunla ülkeler fetheder. Kalem için onlarca beyit yazmıştır. Zaten her şeyden önce "levh ü kalem" vardır ve her şey kaydedilir. Sebeb-i teliflerde kaleme dair uzun bölümler bulunur, kalemle ilgili zengin benzetme unsurları kullanır. Birkaçı:

Dil, kalem/hāme benzetmesi yapar:  
 Nevāyī **hāme dēk tartıp uzun til**  
 Né dēysēn āħır öz haddiñni bilgil  
 Demī yok yāve ayturdın ʤarārīñ

Cünün elgiñdin almış ihtiyārîñ  
Cünün zencîriğa pā-bestsén mü  
Eger mecnün émes sèn mestsén mü  
Néçe dīvānelik Ferhād yañlıg  
Çekip til tîşe-i pülād yañlıg  
Kara tilni demekdin bir zamān çek  
Déseñ kim barmağay başıñ kalem ték [FŞ/III 42-46].

Kalem bazen sancak sütunudur:

Birev aldı söz kişverin yek-kalem  
Ki **kıldı kalemni sütün-ı 'alem**  
**Qolğa alıp nîze ornığa kilk**  
Söz iqlîmini ser-be-ser kıldı milk  
Bilig evciniñ mihr-i tábānı ol  
Kıyü mihr söz cisminiñ cānı ol  
Çü **sür'at ara ot saçıp hāmesi**  
Yana germ olup nükte hengāmesi [Sİ: VII/1-4].

Nevâyî'de kalem bazen kanatlanmış yol alan bir at gibidir, hoş sesli kuştur:

Kalem kim **reh-neverd-i tîz** tekdür  
Ezeldin **menzili fevka'l-felekdür**  
Meger **vehm edhemidür tîz-reftār**  
Né edhem **cerde-i Şebdîz-reftār**  
**Çıkıp üstige barmaq şeh-süvārı**  
**Boğun bil bağı vü tırnağ 'izārı**  
Çaparda kıyruğın eylep 'alem ol  
Kulağı dék ayağdın baş kalem ol  
Deme Şebdîz bir **kuşdur hoş-āvāz**  
Kıanatsız eyleben her sarı pervāz  
Şebeh minķārıdın her sarı zāhir  
Velikin ol şebah saçıp cevāhir  
Né kuş kim kuştā yok bu nev' cismî  
Hakîm-i şun' anı eylep tılısmî [FŞ VI/1-7].

Eski kalemlerin kesiminde mürekkebin için ucunun ikiye yarılmasıyla ortaya çıkan şeklini dudağa benzetir ve yazı yazmayı dudaktan dür saçmaya benzetir:

Köñül gencin kılıp genc-i ma'ānî  
Ağız ebvābı şavtıdın nihānî  
Eki lebdin eşikler eyleben ol  
Ki her kim tapmağay ol genc ara yol

Velîmî'mâr-ı hikmet-sâzı anıñ  
 Burundın kıldı seng-endâzı anıñ [FŞ VI/11-14].  
 Tili dür-pâş özi pâkize-gevher  
 Hârâc-ı mülk yok kim rîze gevher  
**Né gevher belki 'ilm ü fazl kıanı**  
**Dême kân kim dâgil kûh-ı ma'ânî** [FŞ VI/41-41].

Çok kere de mürekkebinin karalığından bahseder:

Boyığa nazm salğan hulle ahdar  
 Dême tûtı dâgil Hızr peyamber  
 Anıñ zulmâtı Hindustânî âhir  
 Revân söz Çeşme-i hayvânı âhir  
 Eger bülbül dâseñ Hindüstân tün  
 Kara zulmet dême 'anber-fişân tün  
 Bu andağ tün ara şeb-ğiz bülbül  
 Şebistân içre şûr-engiz bülbül [FŞ VI/27-30].

Kimi zaman da nisan bulutu gibi karadır kalem, inciler saçar:

Sevâd-ı nazm aña ebr-i bahârî  
 Bolup il başığa gevher-nisârî  
 Ser-â-ser ol bulut gevher aradur  
 Ki nisânî bulut yañlığ karadur  
 Sevâdî dême kim müşkîn şehâbî  
 Bolup her kaçre anda dürr-i nâbî [FŞ VI/37-39].

Bazen de mürekkebe bir hayat suyudur:

Çü tab'ıdın akip me'ânî suyu  
 Kêlip çeşme-i zindegânî suyu  
 Hem ol çeşmedin çün su bérmeğ tüzüp  
 Sühan-verlik ölgen tenin tîrgüzüp  
 Çü istep tarab tab'-ı âzâdesi  
 Kıyup nazm câmığa söz bâdesi  
 Anıñcür'ası ilni mest eyleben  
 Dêmey mest kim mey-perest eyleben  
 Né câmî ki çün cür'asıdın nemî  
 Teraşşuh kılip mest olup 'âlemî [Sİ VIII/6-10].

Nevâyî bu zengin birikimini geleneğe uyararak yaymaya, öğretmeye çalışan bir eğitimcidir. Herat'ta İhlasiye Medresesi'ni kurmuştur. Sadece medresesiyle değil tertip ettiği meclislerle de bu eğitim ortamını rekabet ortamı içerisinde canlı tutmuş ve devam ettirmiş, ekol yaratmıştır. 1487 Baykara tarafından Herat'tan uzaklaştırılıp Esterâbâd'a vali olarak atanır. 15 ay bu vazifede kalır. Şâir meclisleri-

ni burada da devam ettirir.

Nevâyî'nin minyatürlü eserlerindeki minyatürlerde kitap okuyan kişi motiflerine, şair meclislerine sıkça rastlanmaktadır. Görsel olarak da okumaya teşvik eğitimin bir parçasıdır.

### Sonuç

Nevâyî en büyük silahı, akıl, bilgi ve kalem olan, bunlarla cihan hakimiyeti ve nizamını sağlayan bir gönül ehlidir. Gönül akıldır, düşüncedir, mana deryasıdır. O bu deryada gönül karanlığını kalem karasıyla aydınlatmak için Türk diliyle, Türk üslubuyla var gücüyle çalışmış, üstüne düşeni fazlasıyla yerine getirmiş bir sanatçı, dâhî, akıl mühendisidir. Doğum günü kutlu olmalı ki O, bir sâhib-kırandır.

### Kaynakça

- Altun, Hilal Oytun 2020. *Fenâyî- Tercüme-İ Tevârîh-İ Mülûk*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Barutçu Özönder, F. Sema 1996. *Alî Şîr Nevâyî Muḥākemetü'l-Luğateyn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Durmuş, İsmail. 2012. "Üslûp", DİA, 42. C.: 383-385
- Eraslan, Kemal. 2001. *Alî-Şîr Nevayî- Mecâlisü'n-Nefâyis*, 2 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eraslan, Kemal. 1996. *Ali Şîr Nevayî- Nesayim'ül-Mahabbe Min Şemayimî'l-Fütüvve*, Cilt 1: Metin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- FŞ: Alpay-tekin, Doç. Dr. Gönül. 1994. *Alî-Şîr Nevâyî - Ferhâd ü Şîrîn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GS: Kut, Günay. 2003. *Alî Şîr Nevâyî - Ğarâ'ibü's-Şîğar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HE: Seyhan, Tanju 2016. *Ali Şîr Nevayî- Hayretü'l-Ebrar*, 2 Cilt: 1. Cilt: Karşılaştırmalı Metin (Yayıma Hazırlayan) 2. Cilt: Alfabetik Sözlük-Dizin (Hazırlayan)
- Özdarendeli, Yrd. Doç. Dr. Nursel. 2013. "Ali Şîr Nevâyî'de Türk Kavramı", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset Ve Kültür Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 19, Ocak - Şubat 2013: 11-30.
- Sİ: Tören, Dr. Hatice 2001. *Ali Şîr Nevâyî - Sedd-i İskenderî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SS: Tural, Güzin. 2015. *Emîr Niẓāmu'd-dîn 'Alî Şîr-i Nevâyî - Seb'a-yi Seyyār*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk, Vahit, Şaban Doğan. 2015. *Ali Şîr Nevâyî - Hayretü'l-Ebrâr*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.



## Ali Şir Nevâyî and Pen

Prof. Dr. Tanju Seyhan<sup>1</sup>

### Abstract

Ali Şir Nevâyî lived in a period when the turmoil in the political, social and economic fields increased, which can be expressed as the decline and collapse of the Timurid state; however, as a cultural center of this period, philosophy, astronomy, mathematics etc. in various fields that will make this century the Turkish century in the world. It is a period of rise in sciences, music, miniature, calligraphy and literature, and valuable personalities have grown. As we have confirmed with written texts since the Kokturks period, reason, knowledge/wisdom and acting with them are the values that are prioritized, especially justice. A school of science was formed in Samarkand during the reign of Emir Timur's grandson Ulug Bey, and science was given importance; Reputable people dealing with science and art have contributed to the history of the world in various fields and have been a guide. These values are also extremely important in Nevâyî.

As in statesmanship, he acted with these principles in his writing activities, became the carrier of his own identity to the top, aimed to appeal to large masses and to conquer hearts in various countries. In this way, his tools are primarily his language and his style, which is unique to his identity. Nevâyî writes in a simple language and a comfortable style as if he is chatting with himself, when he wants to rhetoric, in a pleasant and pleasant style. As a writer, besides the pearls of words in the heart, the pen that arranges them and saves dreams, information and people from oblivion by writing them on the time page is important. Nevâyî takes a pen, not a spear, and conquers countries with it. First of all, there is the "*levh ü kalem*" and everything is recorded. The reason is that there are long sections about the pen in copyrights, it uses rich analogy elements related to the pen.

Nevayi wrote dozens of couplets for the pen. In this study, we emphasize Nevâyî's thoughts on style, Turkish style and especially pen, through his works such as *Muhâkemetü'l-Lugateyn*, *Ferhâd ü Şîrîn*, *Garâ'ibü's-Sıgar*, *Hayretü'l-Ebrar*, *Sedd-i İskenderî*, *Seb'a-yi Seyyâr*.

**Key words:** *Ali Şir Nevâyî, pen, writing, knowledge, wisdom.*

<sup>1</sup> *Seyhan O. Tanju* – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Mimar Sinan Fine Arts University.

**E-mail:** seyhantanju@gmail.com

**ORCID ID:** 0000-0002-1283-0920

**For citation:** Tahju Seyhan. 2022. "Ali Şir Nevâyî and Pen". *Uzbekistan: Language and Culture* 1: 66-77.

### References

- Altun, Hilal Oytun 2020. *Fenâyî- Tercüme-İ Tevârîh-İ Mülûk*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Barutçu Özönder, F. Sema 1996. *Ali Şir Nevâyî Muḥâkemetü'l-Luğateyn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Durmuş, İsmail. 2012. "Üslûp", *DİA*, 42. 383-385.
- Eraslan, Kemal. 2001. *Alî-Şîr Nevayî- Mecâlisü'n-Nefâyis*, 2 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eraslan, Kemal. 1996. *Ali Şir Nevayî- Nesayim'ül-Mahabbe Min Şemayimî'l-Fütüvve*, Cilt 1: Metin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- FŞ**: Alpay-tekin, Doç. Dr. Gönül. 1994. *Alî-Şîr Nevâyî - Ferhâd ü Şîrîn*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- GS**: Kut, Günay. 2003. *Alî Şîr Nevâyî - Garâ'ibü'ş-Şîgar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HE**: Seyhan, Tanju 2016. *Ali Şir Nevayî- Hayretü'l-Ebrar*, 2 Cilt: 1. Cilt: Karşılaştırmalı Metin (Yayıma Hazırlayan). 2. Cilt: Alfabetik Sözlük-Dizin (Hazırlayan).
- Özdarendeli, Yrd. Doç. Dr. Nursel. 2013. "Ali Şir Nevâyî'de Türk Kavramı", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset Ve Kültür Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 19, Ocak - Şubat 2013: 11-30.
- Sİ**: Tören, Dr. Hatice 2001. *Ali Şir Nevâyî - Sedd-i İskenderî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- SS**: Tural, Güzin. 2015. *Emîr Nizâmu'd-dîn 'Alî Şîr-i Nevâyî - Seb'a-yi Seyyâr*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk, Vahit, Şaban Doğan. 2015. *Ali Şir Nevâyî - Hayretü'l-Ebrâr*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

## MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

### I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

### II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

### III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda “tarjima muallifniki”

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

#### **IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi**

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

#### **V. Havola va izohlar berish**

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

#### **VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi**

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiya*da o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

#### **VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi**

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

#### **VIII.1. Kitoblar uchun**

##### **Bibliografiyada:**

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

##### **Matnda kitobga havola:**

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

**Matnda kitobga havola:**

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

**Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi.** Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

**Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

**Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

**Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:**

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

**Elektron kitobni bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

**Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

**Matnda elektron kitobga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

**VIII.2. Jurnal maqolasi uchun**

**Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

**Matnda jurnal maqolasiga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

**Elektron jurnal uchun:**

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

**Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

**Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

### **VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun**

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

#### **Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

#### **Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:**

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

#### **Matnda maqolaga havola:**

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

#### **Adabiyotlar**

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

#### **Adabiyotlar**

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

## GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

### 1. General

#### - Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

### 2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16<sup>th</sup> Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.



Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

### **3. Style and Usage**

#### **1) Translation**

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

#### **2) Names and Terms**

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

### **4. Quotation**

#### **1) Block Quotations:**

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

### **5. Others**

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

## 6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

### BOOK

#### Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

#### In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

#### Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

#### In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

#### Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

#### In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

#### Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

#### In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

### BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

**Reference List (hanging indent):**

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

**In Text Cite:**

[Austen 2007, 101]

**Reference List (hanging indent):**

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

**In Text Cite:**

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

## JOURNAL ARTICLE

### Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

**Reference List (hanging indent):**

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

**In text cite:**

[Weinstein 2009, 440]

### Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

**Reference List (hanging indent):**

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

**In text cite:**

[Kossinets and Watts 2009, 411]

### Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

**Reference List (hanging indent):**

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

**In text cite:**

[Mendelsohn 2010, 68]

**Reference List (hanging indent):**

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

**In text cite:**

[Stolberg and Pear 2010, 12]

**WEBSITE**

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

**Bibliography (hanging indent):**

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

**In text cite:**

[Google 2009]

**Reference List (hanging indent):**

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

**In text cite:**

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

**Manzil:** Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos  
Hojib ko'chasi 103-uy.  
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.  
Website: [www.uzlc.navoiy-uni.uz](http://www.uzlc.navoiy-uni.uz)  
E-mail: [uzlangcult@gmail.com](mailto:uzlangcult@gmail.com)

Bosishga 31.03.2022-yilda ruxsat etildi.  
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasi.  
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida  
tayyorlandi va sahifalandi.  
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.  
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.  
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,  
58-a harbiy shaharcha.